

« تریپل کنسرتو » ی بتهوون  
( Triple Concerto op. 56 )

از حشمت سنجری  
رهبر ارکستر سنفونیک تهران



از این پس آقای حشمت سنجری رهبر ارکستر سنفونیک تهران، بطور مداوم، بامجله موسیقی همکاری نزدیک خواهند داشت، رشته ای از این همکاری ارزنده، تحلیل برخی از آثار مهم موسیقی غربی است و این خود وسیله ایست که شناخت و درک عمیق آثار مزبور را برای علاقمندان آسان خواهد ساخت.

در این شماره، بمناسبت تنظیم اولین برنامه ارکستر سنفونیک تهران، که در اواخر شهریورماه با شرکت سه تن از سولیست های مشهور امریکائی: استرن، روز، ایستومین، در تهران اجرا میشود، تریپل کنسرتوی بتهوون، ( برای ویولن، ویلنسل و پیانو ) مورد بررسی قرار میگردد، چه که این « کنسرتو » یکی از برنامه های اجرایی ارکستر سنفونیک با شرکت سه هنرمند مزبور میباشد.

تریپل کنسرتوی بتهوون را که برای ویولون، ویولونسل، پیانو و ارکستر نوشته شده است باید درحقیقت يك « سنفونی کنسرتانت » نامید زیرا كاملاً بروی

پایه و اساس « فورم سونات » که طرح اصلی ساختمان سنفونی کلاسیک میباشد بناگردیده است و بدین ترتیب عقیده برخی از محققین و موسیقی شناسان که آنرا نوعی از « کنسرتوگروسو » دانسته اند دور از حقیقت مینماید. شاید چون در این کنسرتوگاهی سازهای سولو ( ویولون، ویولونسل و پیانو ) همراه بایکدیگر و بصورت گروه کوچکی از سازها، همان گونه که در « کنسرتوگروسو » معمول است، در مقابل « نوتی » ۴ های ارکستر قرار میگیرند و با آن برابری مینمایند شنونده خوبستن را در مقابل نوعی از « کنسرتوگروسو » تصور کند ولی مطالعه دقیقتر در نحوه ساختمان اثر انطباق کامل آنرا باشالوده « فورم سونات » مسلم میداد.

تریپل کنسرتو که پنجاه و ششمین کار بتهوون است و طرحهای ابتدائی آن در یادداشتهای سال ۱۸۰۳ وی دیده میشود در سالهای ۱۸۰۵ و ۱۸۰۶ ساخته شد یعنی درست در همان اوان که بتهوون از طرفی پس از ختم سنفونی سوم « ارویکا » سنفونی شماره ۴ را طرح میریخت و از طرف دیگر به اصلاح و تغییر وضع او برای « فیدلیو » که نخستین اجرائش با عدم توفیق روبرو شده بود سرگرم بود و مقدمات دومین اجرای آنرا فراهم میساخت. این کنسرتو به شاهزاد « لوب کویتس » ۴ هدیه شده و در سال ۱۸۰۷ برای نخستین بار بچاپ رسیده است. نقش ویولون و ویولنسل در این کنسرتو بسیار درخشانتر و مشککتر از نقش پیانو است زیرا بتهوون آنرا برای دو نوازنده هنرمند و توانای زمان خود « زایدلر » ۴ ( ویولونیست ) و « کرافت » ۵ ( ویولونسلیست ) نوشته است ولی در مورد نقش پیانوی کنسرتو، چون میخواست نواختن آنرا برعهده شاگردش « آرشیدوک رودلف » ۶ که با پشتیبانیهای پرارزش خود از بتهوون حقی بزرگ برگردن استادداشت گذارد ناچار بود قدرت نوازندگی وامکانات تکنیکی او را که طبعا در پایه های بسیار درخشان نبود در نظر گیرد.

متأسفانه با آنکه تریپل کنسرتوی بتهوون در زمره آثار گران ارز و جالب وی قرار دارد مانند سایر کنسرتوهای او مشهور نیست و موسیقی دوستان و موسیقی شناسان کمتر بدان آشنائی دارند زیرا چون جمع آوردن سه نوازنده با قدرت و « ویرتوئوز » برای اجرای آن همواره به آسانی میسر نیست در برنامه های کنسرت های سنفونیک بسیار بندرت اجرا میشود.

تریپل کنسرتو در « دو ماژور » شامل سه قسمت است:

۱ - آلگرو Allegro

۲ - لارگو Largo

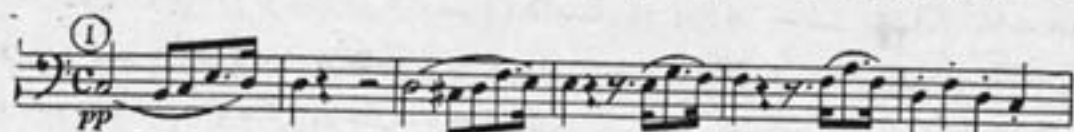
۳ - روندو آلا پولاکا Rondo Alla Polacca

۱ - Concerto Grosso - ۲ Tutti

۲ - Lobkowitz - ۴ Seidler - ۵ Kraft

۶ - Archiduc Rudolf

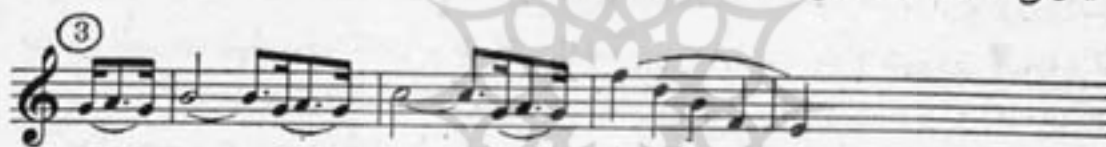
قسمت اول که بمصداق حقیقی نام خود (آلکرو) بسیار زنده و نشاط بخش است با «توتی» ارکستر آغاز میگردد و تم اول نخست بوسیله سازهای زهی بم ارکستر (ویولون سل و کنترباس) نواخته میشود:



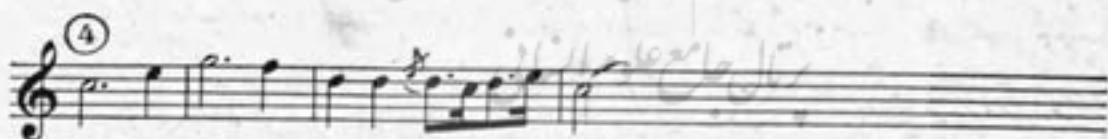
تم دوم که درحقیقت از همان تم اول مشتق شده است از میزان ۳۳ بوسیله ویولونهای اول درسل ماژور اعلام میگردد:



و پس از آنکه بشیوه‌ای دلپذیر که مخصوص قلم استادانه بتهوون است تغییر تونالیت‌های به لابل (Lab) مییابد و مجدداً به سل باز میگردد. «موتیف» پایان «توتی» ارکستر بدین نحو بگوش میرسد:



و در میزان ۷۴ در «دوماژور» خاتمه مییابد. پس از آن بخش سولیست‌ها آغاز میگردد و تم اول از میزان ۷۷ بترتیب بوسیله ویولون سل، ویولون و پیانو بگوش میرسد بتهوون در این مرحله «موتیف» نوی نیز آورده است که نخست از میزان ۱۱۴ بوسیله فلوت، هوبوا و ویولون‌ها عرضه میگردد:



و بعد به دست سولیست‌ها سپرده شده به «لاماژور» مودولاسیون مییابد. از میزان ۱۵۷ تم دوم بیان میآید و برای پایان بخش سولیست‌ها از «موتیف» تازه‌ای که در آن همان صفت مشخص تم‌های قبلی یعنی چنگهای نقطه‌دار ودولاچنکه وجود دارد بوسیله ویولون سل سولو نواخته میشود استفاده شده است:



پس از این بخش «توتی» کوتاهی بعنوان حدفاصل به ارکستر واگذار شده که بر روی «موتیف» شماره ۴ ( که در بالا نقل شد ) بنا گردیده است و بعد از آن ، از میزان ۲۴۳ «دلوپمان» ( Developpement ) تم اصلی که به شماره ۱ نقل شد بکوش میرسد. از نکته‌های جالب در این مرحله جمله ایست که بتهوون از میزان ۲۹۹ بکار برده و عیناً نظیر یکی از جمله‌های کنسرتوی پیانو شماره ۳ او در «دومینور» میباشد که به سال ۱۸۰۰ ساخته شده بود و همزمان با تصنیف تریپل کنسرتو به چاپ رسید :

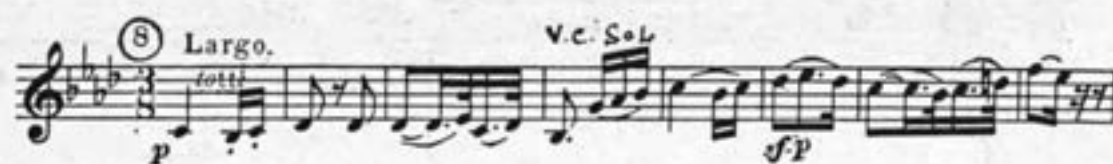


از میزان ۳۲۵ «رکاپیتولاسیون» ( Reccapitulation ) میباشد . ( «رکاپیتولاسیون» در فورم سونات بلافاصله پس از «دلوپمان» قرار دارد و تکرار «اکسپوزیسیون» ( Exposition ) در «تونالیته» اصلی است ) و پس از آن قسمت اول کنسرتو بایک «کودای» (Coda) طولانی که از میزان ۴۶۲ بدینگونه:



آغاز میگردد و تا ۷۰ میزان ادامه دارد پایان میدهد. قسمت دوم کنسرتو را که با وجود کوتاهی و اختصار زیباترین و دلچسب‌ترین قسمت این اثر است میتوان در حقیقت مقدمه ای سنگین برای قسمت آخر کنسرتو دانست. این شیوه ای است که بتهوون در چند اثر دیگر خود که در همان سالهای نوشتن «تریپل کنسرتو» بوجود آورده، نظیر سونات های پیانو در «دوماژور» ( اپوس ۵۳ ) و «فامینور» ( اپوس ۵۷ ) و کنسرتو پیانو شماره ۴ در «سل ماژور» ( اپوس ۵۸ ) نیز بکار برده است .

این قسمت که با عنوان «لارگو» مشخص شده است باتمی بدین صورت آغاز میگردد :

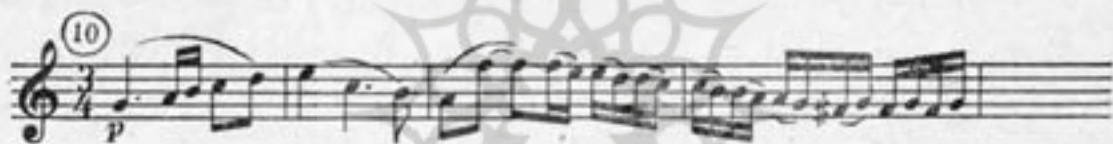


و در پایان با تکرار يك نوت که بوسیلهٔ وپولونسل سولو نواخته میشود و  
بترتیبی که در زیر نمایانده شده است بتدریج سریعتر میگردد، مستقیماً به قسمت سوم  
وصل میشود.



قسمت سوم کنسرتو چنانکه قبلاً ذکر شد « روندو آلاپولاکا » نام دارد.  
« پولاکا » ترجمهٔ ایتالیائی « پولونز » ( Polonaise ) است که در اصل نام رقصی  
لهستانی میباشد و به قطعات موسیقی که دارای ضرب و حالت مخصوص رقص مزبور  
باشند نیز اطلاق میگردد. بنابراین « روندو آلاپولاکا » را باید « روندو بشیوهٔ  
پولونز » ترجمه کرد.

در آغاز قسمت سوم وپولونسل سولو که با تکرار نوت « سل » و سریعتر کردن  
تدریجی آن از قسمت دوم کنسرتو بیرون آمده است تم اصلی را بدین گونه عرضه میدارد:



این تم با حالت ورنک و ریتم مخصوص پولونز بوسیلهٔ وپولونسل تکرار  
شده و در نتیجه توأم کشتن با جوابهای پیانو سولو صورتی بسیار دلپذیر میباشد. آنگاه  
جملهٔ درخشان و پرهیجانی از میزان ۵۰ بنوعی که در زیر نمایانده شده بوسیلهٔ ارکستر  
آغاز میگردد و در میزان ۶۱ به بخش نخستین روندو خاتمه میدهد:



از میزان ۶۲ تمی که در زیر نقل میگردد بعنوان نخستین حدفاصل و بوسیلهٔ وپولونسل  
بیان میآید:



از میزان ۱۱۹ رجعت بخش اول روندو آغاز میگردد و در میزان ۱۷۱ به -  
 دومین تم حد فاصل می پیوندد :



در این جا اجرای ریتم پولونز بوسیله فاکوتها و کرها با حالت پیانیسیمو (pp) در طول سه میزان اول و قطع آن هنگام شروع جواب f و تکرار آن از نو با همان حالت pp رنگ آمیزی جالب و دلنشینی بوجود میآورد .  
 از میزان ۲۰۳ ظاهر شدن «موتیف» تازه ای که ابتدا بوسیله ویولون سل سولو نواخته شده و بعد ویولون سولو آنرا تکرار میکند لطف مخصوصی به این قسمت کنسرتو می بخشد :



در میزان ۲۳۷ «رکایتولاسیون» روندو بدون آنکه این بار تم شماره ۱۳  
 بمیان آید آغاز میگردد و در میزان ۳۳۳ به واریاسیونی از تم بخش نخستین روندو  
 که ریتم مخصوص پولونز را از دست داده است و دارای ضرب  $\frac{2}{4}$  می باشد وصل میشود:



در میزان ۴۴۳ یعنی ابتدای آغاز «کودا» مجدداً با ضرب  $\frac{3}{4}$  و ریتم  
 مخصوص پولونز ظاهر میشود و کنسرتو با چند جمله سریع و درخشان دسته جمعی  
 سولیتها که بوسیله ضربه های قوی و مقطع تمام ارکستر همراهی میگردد پایان  
 مییابد .